

Kopsavilkums

Skolas izglītībai ir būtiska nozīme, lai sagatavotu jauniešus šodienas sarežģītajai un nenoteiktajai pasaulei, vienlaikus dodot viņiem iespēju izmantot tās piedāvātās iespējas. Uzņēmējdarbības izglītība ir galvenais faktors, kas veicina šo vispārējo izglītības mērķu sasniegšanu. Tā attīsta tādas būtiskas prasmes un kompetences kā radošums, kritiskā domāšana, problēmu risināšana, sadarbība un pielāgošanās spēja, ļaujot jauniešiem veiksmīgi attīstīties nepārtraukti mainīgā sabiedrībā un sagatavojot viņus izmantot iespējas, pārvarēt izaicinājumus un radīt pozitīvu ietekmi savās kopienās.

Eiropas Savienība (ES) jau vairāk nekā 20 gadus veicina uzņēmējdarbības izglītību, un pirmais nozīmīgais atskaites punkts šajā jomā bija 2006. gada ieteikums par pamatprasmēm mūžizglītībai, kurā “iniciatīvas un uzņēmējdarbības gars” tika iekļauts kā viena no pamatkompetencēm zināšanās balstītai sabiedrībai ⁽¹⁾. Ieteikumā tika apstiprināta plaša uzņēmējdarbības koncepcija kā indivīdu spēja pārvērst idejas darbībā, ietverot radošumu, inovāciju un riska uzņemšanos. Šī izpratne tika atkārtoti apstiprināta 2018.gadā ⁽²⁾ un turpināja attīstīties ar Eiropas uzņēmējdarbības kompetenču satvara (EntreComp) publicēšanu 2016. gadā, kas izveidoja kopēju izpratni par uzņēmējdarbības izglītību visā ES (*Bacigalupo et al.*, 2016). Pēdējā laikā uzņēmējdarbība ir veicināta ES politikas programmās, kas vērstas uz tādiem izaicinājumiem kā ilgtspējība, digitālās inovācijas un prasmju attīstība. Tādas iniciatīvas kā 2020. gada Eiropas prasmju programma ⁽³⁾ un 2025. gada Eiropas Komisijas paziņojums par prasmju savienību ⁽⁴⁾ veicina uzņēmējdarbības izglītības attīstību un uzlabošanu visos izglītības līmeņos.

Nemot vērā iepriekš īsi izklāstīto politikas kontekstu, šī ziņojuma mērķis ir analizēt galvenās izglītības politikas jomas, kas saistītas ar uzņēmējdarbības izglītību, sniedzot pārskatu par augstākā līmeņa izglītības iestāžu īstenotajiem pasākumiem uzņēmējdarbības izglītības stiprināšanai skolās. Ziņojumā kā konceptuālais ietvars tiek izmantots

Eiropas uzņēmējdarbības kompetenču satvars, un tas ir balstīts uz diviem iepriekšējiem *Eurydice* ziņojumiem par uzņēmējdarbības izglītību (*EACEA / Eurydice*, 2012; Eiropas Komisija / *EACEA / Eurydice*, 2016).

Konkrēti šajā ziņojumā tiek analizēti politikas instrumenti, ko augstākā līmeņa izglītības iestādes izmanto uzņēmējdarbības izglītības veicināšanai skolās, tostarp stratēģijas, plaša mēroga iniciatīvas un reformas. Tajā arī aplūkots, kā uzņēmējdarbības izglītība ir integrēta sākumizglītības un vispārējās vidējās izglītības mācību programmās, kā arī tas, cik lielā mērā šajās programmās tiek attīstītas konkrētas uzņēmējdarbības prasmes. Turklāt tiek pētīts, vai galvenie augstākā līmeņa politikas dokumenti, kas nosaka skolotāju izglītības un profesionālās pilnveides ietvaru, piemēram, skolotāju kompetenču ietvari un noteikumi profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanu (*CPD*), ietver atsauces uz uzņēmējdarbības izglītību.

---

(1) Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 18. decembra ieteikums par pamatprasībām mūžizglītībā (2006/962/EK), OV L 394, 30.12.2006., 17. lpp.

(2) Padomes 2018. gada 22. maija ieteikums par pamatprasībām mūžizglītībai (2018/C 189/01), OV C 189/1, 4.6.2018., 1. lpp.

(3) Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Eiropas prasmju programma ilgtspējīgai konkurētspējai, sociālajai taisnīgumam un noturībai”, COM(2020) 274 final, 2020. gada 1. jūlijs.

(4) Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Prasmju savienība”, COM(2025) 90 final, 2025. gada 5. marts.

Visbeidzot, ziņojumā tiek izvērtēti norādījumi un atbalsts, ko augstākā līmeņa izglītības iestādes sniedz skolām, lai īstenotu visas skolas pieeju uzņēmējdarbības izglītībai, īpašu uzsvāru liekot uz praktisku uzņēmējdarbības pieredzi, kas padara mācīšanos dzīvu un jēgpilnu.

Ziņojums balstās uz kvalitatīviem datiem par politikas pasākumiem un atbalsta mehānismiem, kas apkopoti, izmantojot *Eurydice* datu vākšanas aptauju. Tas aptver sākumizglītību un vispārējo vidējo izglītību visās 27 ES dalībvalstīs, kā arī Albānijā, Bosnijā un Hercegovinā, Šveicē, Islandē, Lihtenšteinā, Melnkalnē, Norvēģijā, Serbijā un Turcijā.

Galvenie secinājumi

Daudzās izglītības sistēmās uzņēmējdarbības izglītība ir iekļauta augstākā līmeņa stratēģijās, kuru mērķi pārsniedz tikai uzņēmējdarbības izglītību

Lielākajā daļā izglītības sistēmu ir izstrādāta vismaz viena stratēģija, kas ietver uzņēmējdarbības izglītību. Jāuzsver, ka 20 izglītības sistēmās šīs stratēģijas sniedzas tālāk par uzņēmējdarbības izglītību un aptver plašākas politikas jomas, tostarp skolu izglītību kopumā, 21. gadsimta prasmju attīstību mūžizglītības kontekstā, ekonomisko attīstību un izaugsmi, kā arī jauniešu iespēju paplašināšanu. Turpretī tikai piecās izglītības sistēmās pastāv stratēģijas, kas ir pilnībā veltītas uzņēmējdarbības izglītības veicināšanai skolās.

Papildus šīm stratēģijām vairākas augstākā līmeņa iestādes ir izstrādājušas plaša mēroga iniciatīvas uzņēmējdarbības izglītības veicināšanai.

Salīdzinājumā ar vispārīgākām stratēģijām plaša mēroga iniciatīvas bieži paredz detalizētāku pieeju uzņēmējdarbības izglītības īstenošanai. Tās var ietvert mērķtiecīgu finansējumu, specializētu personālu un infrastruktūru savu mērķu sasniegšanai. Ziņoto iniciatīvu analīze atklāj vairākas kopīgas iezīmes, piemēram, ārējo partneru iesaisti, papildu finansējuma izmantošanu un uzsvāru uz konkurētspējīgām aktivitātēm (1.nodaļa).

Visas izglītības sistēmas uzņēmējdarbības izglītību iekļauj savās mācību programmās, parasti izmantojot starpdisciplināru vai priekšmetu pieeju.

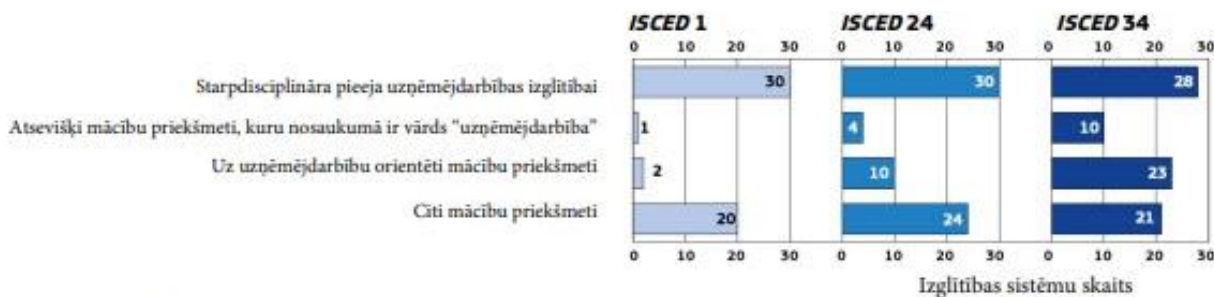
Apmēram trīs ceturtdaļas no aptaujātajām izglītības sistēmām izmanto starpdisciplināru pieeju, lai integrētu uzņēmējdarbības izglītību mācību un apmācības procesā. Tas attiecas uz visiem pētītajiem izglītības līmeņiem, proti, uz izglītību no pamatzglītības sākuma līdz vispārējās vidējās izglītības noslēgumam. Papildus šai pieejai plaši tiek izmantota arī priekšmetu pieeja.

Tomēr uzņēmējdarbības izglītības īstenošanai izmantoto mācību priekšmetu veids būtiski atšķiras atkarībā no izglītības līmeņa. Konkrēti, vispārējās vidējās izglītības posmā uzņēmējdarbības izglītība bieži tiek īstenota dažādos specializētos priekšmetos, tostarp priekšmetos, kuru nosaukumā ir ietverts vārds “uzņēmējdarbība” vai īpaši uzņēmējdarbībai veltītos mācību priekšmetos. Savukārt pamatzglītības programmās šādi specializēti priekšmeti parasti nav paredzēti, un uzņēmējdarbības izglītība visbiežāk tiek integrēta citos mācību priekšmetos, tostarp dabaszinātnēs, tehnoloģijās, inženierzinātnēs un matemātikā (STEM), kā arī humanitārajās zinātnēs.

Tas liecina, ka jebkurš mācību priekšmets var nodrošināt pamatu uzņēmējdarbības prasmju

attīstīšanai. Pamatizglītība ieņem starpposmu, kurā dažās izglītības sistēmās jau šajā izglītības pakāpē tiek ieviesti mācību priekšmeti, kuru nosaukumā ir vārds “uzņēmējdarbība”, vai iekļauti uzņēmējdarbībai veltīti mācību priekšmeti (2. nodaļa).

1. attēls. Pieejas uzņēmējdarbības izglītībai pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības programmās, sadalījumā pa izglītības līmeņiem, 2024./2025. gadā

Avots: Eurydice.

Paskaidrojoša piezīme

Šajā attēlā apkopoti dati, kas parādīti 2.2., 2.4. un 2.6. attēlā. Sīkāku informāciju skatiet šajos attēlos.

No sešām analizētajām uzņēmējdarbības kompetencēm Eiropas mācību programmās visplašāk ir pārstāvēta “finanšu un ekonomiskā pratība”.

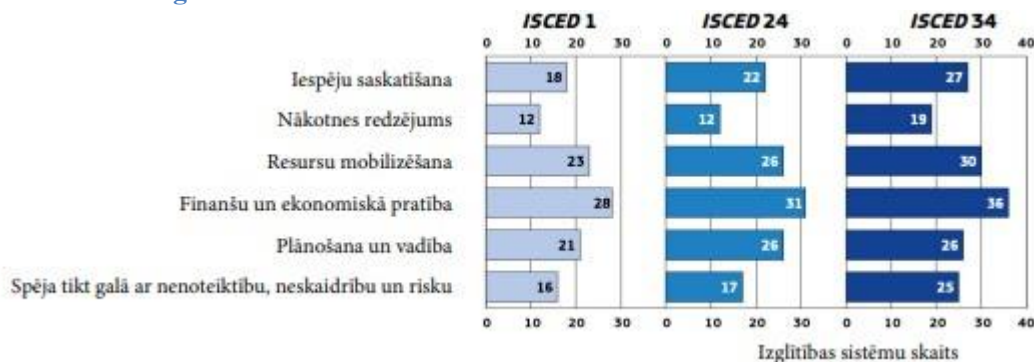
Koncentrējoties uz sešu uzņēmējdarbības kompetenču apakškopu (no kopumā 15), kā tās definētas Eiropas uzņēmējdarbības kompetenču satvarā (*Bacigalupo et al.*, 2016), analīze sniedz ieskatu šo kompetenču klātbūtnē un trūkumā mācību programmās.

“Finanšu un ekonomiskā pratība” izceļas kā ļoti nozīmīga mācību programmu sastāvdaļa visos izglītības līmeņos. Turpretī kompetences komponents “vīzija” mācību programmās ir pārstāvēts nepietiekami, jo īpaši sākumizglītībā un vispārējā pamata izglītībā. Turklāt vēl divi kompetences komponenti, kas lielā mērā balstās uz iztēles domāšanu, proti, “iespēju saskatīšana” un “spēja tikt galā ar nenoteiktību, neskaidrību un risku”, mācību programmās bieži netiek ietverti, īpaši izglītības agrīnajos posmos.

Šī nelīdzsvarotība liecina, ka skolu mācību programmas mēdz koncentrēties uz šaurāku, ekonomiski un uzņēmējdarbībā orientētu uzņēmējdarbības izglītības izpratni, nevis uz plašāku pieeju, kas ietver arī vīzijas veidošanu, proaktivitāti un inovāciju.

Vēl viens būtisks secinājums, analizējot uzņēmējdarbības kompetenču iekļaušanu mācību programmās, ir tas, ka Eiropas izglītības sistēmās uzņēmējdarbības kompetences tiek attīstītas plašāk augstākajos klašu posmos nekā zemākajos. Konkrēti, visiem analizētajiem kompetenču komponentiem ir augstāks pārstāvētības līmenis vispārējās vidējās izglītības posmā nekā sākumizglītībā. Šo atšķirību daļēji var skaidrot ar mācību programmu struktūru, jo augstākajos klašu posmos ir pieejami dažādi specializēti mācību priekšmeti, kas vērsti uz uzņēmējdarbības izglītību (2. nodaļa).

2. attēls. Izvēlēto uzņēmējdarbības kompetences komponentu klātbūtne pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības mācību programmās, sadalījumā pa izglītības līmeņiem, 2024./2025. gadā

Avots: Eurydice.

Paskaidrojoša piezīme

Šajā attēlā apkopoti dati, kas parādīti 2.7.–2.12. attēlā. Sīkāku informāciju skatiet šajos attēlos.

Lai apstiprinātu šos secinājumus, ir nepieciešami turpmāki pētījumi, jo īpaši, lai risinātu iespējamās metodoloģiskās nepilnības. Piemēram, šajā pētījumā izmantotā pieeja var būt tendencioza attiecībā uz zināšanās balstītu elementu, piemēram, finanšu prasības, identificēšanu, salīdzinājumā ar prasmēs un attieksmēs balstītiem elementiem, piemēram, vīziju, kas mācību programmās var būt ietverti niansētākā un netiešākā veidā. Turklāt, pētot atlikušos deviņus uzņēmējdarbības kompetences komponentus, kas pārsniedz šajā pētījumā analizētos sešus, būtu iespējams iegūt visaptverošāku izpratni par šo tematiku.

Atsauces uz “uzņēmējdarbības izglītību” skolotāju kompetenču ietvaros Eiropas izglītības sistēmās ir ļoti retas.

Skolotāju kompetenču ietvari (vai profesionālie standarti) pētnieku un politikas veidotāju vidū tiek plaši uzskatīti par būtiskiem instrumentiem izglītības sistēmās. Tie kalpo dažādiem mērķiem, piemēram, skolotāju profesionālās darbības virzīšanai un atskaites standartu noteikšanai gan sākotnējai skolotāju izglītībai, gan nepārtrauktai profesionālajai pilnveidei (CPD). Faktiski lielākajā daļā Eiropas izglītības sistēmu ir ieviesti skolotāju kompetenču ietvari, kas uzsver to nozīmi skolotāju profesionalitātes atbalstīšanā.

Tomēr, neraugoties uz šo ietvaru plašo izplatību, tajos reti ir ietvertas tiešas atsauces uz uzņēmējdarbības izglītību. Tikai trijās izglītības sistēmās (Igaunijā, Polijā un Norvēģijā) skolotāju kompetenču ietvaros ir iekļautas šādas nepārprotamas atsauces, kas attiecas uz visiem skolotājiem (ne tikai uz tiem, kuri māca uzņēmējdarbību), savukārt viena izglītības sistēma (Austrija) ir izstrādājusi skolotāju kompetenču ietvaru, kas īpaši paredzēts skolotājiem, kuri īsteno uzņēmējdarbības izglītību.

Skolotāju kompetenču ietvaru daudzveidība ir ievērojama, un starp tiem pastāv būtiskas atšķirības dokumentu veida, apjoma un uzsvara ziņā. Šī mainība ir būtiski jāņem vērā, interpretējot secinājumus, jo īsi un kodolīgi ietvari var nenodrošināt visaptverošu skolotājiem nepieciešamo zināšanu, prasmju un mācību satura kompetenču atspoguļojumu. Līdz ar to skolotāju kompetenču ietvaru salīdzināšana un analīze ir jāveic piesardzīgi, ņemot vērā katra ietvara raksturu un akcentus (3. nodaļa).

Tikai nedaudzos normatīvajos aktos vai atbalsta shēmās ir ietvertas atsauces uz apmācību iespējām uzņēmējdarbības izglītībā, kas būtu vērstas uz skolu vadītājiem.

Lielākajā daļā izglītības sistēmu augstākā līmeņa iestādes nosaka normatīvos regulējumus vai atbalsta shēmas skolotāju nepārtrauktai profesionālajai pilnveidei (CPD). Jāuzsver, ka šajos normatīvajos aktos vai atbalsta shēmās bieži tiek ietvertas atsauces uz apmācību iespējām uzņēmējdarbības izglītībā – šādas atsauces ir konstatētas 19 izglītības sistēmās, no kurām 15 ir arī noteikušas konkrētus mācību mērķus. Tomēr aptaujas rezultāti atklāj pretēju tendenci attiecībā uz skolu vadītājiem – augstākā līmeņa izglītības iestādes savos normatīvajos aktos un atbalsta shēmās daudz retāk paredz apmācības uzņēmējdarbības izglītībā, kas būtu pielāgotas skolu vadītāju vajadzībām.

Dažas no ziņotajām apmācību programmām skolu vadītājiem galvenokārt koncentrējas uz vispārējām vadības prasmēm, piemēram, pārvaldību un komunikāciju, kas veicina skolu darbības efektivitāti, taču tieši neuzlabo uzņēmējdarbības izglītības īstenošanu (3. nodaļa).

Konkrēti norādījumi un atbalsts no augstākā līmeņa izglītības iestādēm visas skolas pieejas īstenošanai nav plaši izplatīti.

Visas skolas pieejas ieviešana uzņēmējdarbības izglītībā nodrošina skolēniem visaptverošu un iesaistošu mācību pieredzi, ļaujot apgūt un praktizēt uzņēmējdarbības prasmes atbalstošā un sadarbībā balstītā vidē.

Aptaujas dati liecina, ka aptuveni trešdaļā izglītības sistēmu augstākā līmeņa izglītības iestādes sniedz norādījumus šādas pieejas īstenošanai. Vairumā gadījumu sniegtie norādījumi ir saistīti ar ārējo partneru iesaisti mācību aktivitātēs. Finansiāli un nefinansiāli stimuli, piemēram, mērķfinansējuma piešķiršana projektiem, sertifikācija vai apbalvojumi, kas atbalstītu skolas visas skolas pieejas attīstīšanā uzņēmējdarbības izglītībā, ir sastopami vēl retāk (4. nodaļa).

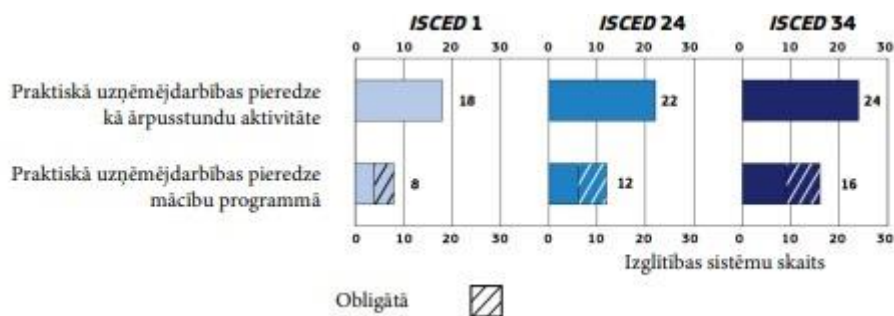
Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze visbiežāk tiek piedāvāta kā ārpusstundu aktivitāte.

Praktiskā uzņēmējdarbības pieredze ir būtiska izglītojoša darbība uzņēmējdarbības prasmju attīstīšanai, jo tā ļauj skolēniem ar ārējo partneru atbalstu un vadību izstrādāt un īstenot savas idejas reālās dzīves kontekstā. Piedaloties šādās aktivitātēs, skolēni iegūst vērtīgu praktisko pieredzi, piemērojot teorētiskos jēdzienus praktisku problēmu un izaicinājumu risināšanai.

Lielākajā daļā izglītības sistēmu skolēniem ir iespēja iesaistīties praktiskā uzņēmējdarbības pieredzē vai nu mācību programmas ietvaros, vai kā ārpusstundu aktivitātēs. Tas ir īpaši raksturīgi vidējās izglītības posmam. Tomēr, neraugoties uz šo aktivitāšu nozīmīgumu, tās reti ir obligātas (4. nodaļa).

3. attēls. Praktiskas uzņēmējdarbības pieredzes pieejamība

pamatizglītībā un vispārējā vidējā izglītībā, sadalījumā pa izglītības līmeņiem, 2024./2025. gadā

Avots: Eurydice.

Paskaidrojums

Attēlā apkopoti dati, kas parādīti 4.2. un 4.3. attēlā. Sīkāku informāciju skatiet šajos attēlos.

Noslēguma apsvērumi

Kopumā šajā ziņojumā ir uzsvērtā pozitīva attīstība uzņēmējdarbības izglītības veicināšanā skolās visā Eiropā. Lielākā daļa augstākā līmeņa izglītības iestāžu ir ieviesušas stratēģijas, kas atbalsta uzņēmējdarbības izglītību vai uzņēmējdarbības prasmju attīstību. Bieži vien šo stratēģiju tvērums pārsniedz uzņēmējdarbības izglītību kā tādu, aptverot plašāku mērķu loku, kas atbilst mūsdienu sabiedrību un ekonomiku vajadzībām. Tas var liecināt par to, ka politikas veidotāji atzīst uzņēmējdarbības izglītības daudzdimensionālo potenciālu risināt sarežģītos izaicinājumus, ar kuriem saskaras Eiropa. Turklāt ziņojumā atklāts, ka uzņēmējdarbības un uzņēmējdarbības prasmju mācīšana ir iekļauta augstākā līmeņa mācību programmās visās izglītības sistēmās – gan kā starpdisciplināra tēma, gan izmantojot uz mācību priekšmetiem balstītu pieeju. Tāpat lielākajā daļā izglītības sistēmu augstākā līmeņa izglītības iestādes nodrošina skolēniem iespējas apgūt un praktizēt uzņēmējdarbības prasmes, piedaloties praktiskās uzņēmējdarbības pieredzes aktivitātēs. Visbeidzot, augstākā līmeņa izglītības iestādes bieži ir ieviesušas normatīvos regulējumus vai atbalsta shēmas, kas nodrošina skolotājiem apmācību iespējas uzņēmējdarbības izglītībā.

Neraugoties uz šiem iedrošinošajiem rezultātiem, ziņojums arī norāda, ka joprojām pastāv iespējas uzlabojumiem vairākās uzņēmējdarbības izglītības politikas dimensijās Eiropas skolās. Pirmkārt, analīze rāda, ka uz prasmēm un attieksmi balstītas uzņēmējdarbības kompetences, tostarp “nākotnes redzējums”, mācību programmās ir pārstāvētas mazāk nekā uz zināšanām balstītas kompetences, piemēram, “finanšu un ekonomiskā pratība”. Šie secinājumi var liecināt, ka uzņēmējdarbības kompetences pilns potenciāls kā dzīves kompetence, kas pārsniedz tradicionālo fokusu uz uzņēmējdarbības uzsākšanu, vēl nav pilnībā integrēts visās mācību programmās Eiropā. Turklāt tas, ka praktiskā uzņēmējdarbības pieredze bieži vien ir izvēles rakstura un tiek piedāvāta vai nu kā mācību programmas iespēja, vai kā ārpusstundu aktivitāte, nozīmē, ka ne visiem skolēniem ir pieejamas praktiskās mācīšanās iespējas. Tomēr tieši šāda pieredze ir būtiska, lai pilnvērtīgi apgūtu uzņēmējdarbības prasmes un aktīvi iesaistītos reālās dzīves procesos.

Turklāt analīze uzsver, ka augstākā līmeņa izglītības iestādes mēdz nepietiekami novērtēt mērķtiecīgas profesionālās pilnveides nozīmi skolu vadītājiem uzņēmējdarbības izglītības stiprināšanā skolās. Tāpat šīs iestādes sniedz ierobežotus norādījumus un stimulus, lai atbalstītu izglītības iestādes visas skolas pieejas īstenošanā uzņēmējdarbības izglītībai. Šie secinājumi liecina, ka augstākā līmeņa izglītības iestādes varētu ieņemt aktīvāku atbalsta lomu, palīdzot skolām, jo īpaši skolu vadītājiem, attīstīt labās

prakses uzņēmējdarbības mācīšanā, kas prasa integrētu un holistisku pieeju, savienojot mācību procesu ar reālo pasauli.

Kopsavilkumā, lai gan Eiropā ir sperti nozīmīgi soļi uzņēmējdarbības izglītības veicināšanā skolās, ir nepieciešami papildu centieni, lai mācību programmās plašāk integrētu uz attieksmi un prasmēm balstītas uzņēmējdarbības kompetences. Tas palīdzētu pilnībā atklāt uzņēmējdarbības izglītības plašo potenciālu un pilnvērtīgi to iekļaut izglītības programmās. Turklāt politikas veidotāji varētu koncentrēties uz atbalsta un apmācību nodrošināšanu skolām, jo īpaši skolu vadītājiem, lai visiem skolēniem tiktu piedāvāta visaptveroša un praktiska uzņēmējdarbības pieredze. Visbeidzot, šie secinājumi sniedz vērtīgu pamatu turpmākiem pētījumiem, kas balstītos uz plašāku uzņēmējdarbības kompetenču loku un dažādām metodoloģiskajām pieejām.